

*Wydarzenia Marca 1968 roku
w pamięci i edukacji historycznej,*
red. Anna Gołębiowska i Małgorzata
Świder, Wydawnictwo Uniwersytetu
Opolskiego, Opole 2017, s. 133

ZBIGNIEW BERESZYŃSKI

Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski w Opolu

 <https://orcid.org/0000-0001-9761-8701>

DOI: <https://doi.org/10.26774/rzz.247>

02/2018

**ROCZNIK
ZIEM
ZACHODNICH**

Publikacja dostępna na licencji **Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe**. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz autorów. Zezwala się na wykorzystanie publikacji zgodnie z licencją – pod warunkiem zachowania niniejszej informacji licencyjnej oraz wskazania Ośrodka „Pamięć i Przyszłość” jako właściciela praw do tekstu.

W marcu 2008 r. na Uniwersytecie Opolskim odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa dla upamiętnienia 40. rocznicy protestów studenckich z 1968. Jej plonem jest wydana w 2009 r. publikacja zbiorowa *Marzec '68 z czterdziestoletniej perspektywy* pod redakcją Danuty Kisielewicz i Małgorzaty Świder¹. W 2017 r., z myślą o półwieczu Marca '68, ukazała się nakładem Wydawnictwa tej uczelni publikacja zbiorowa *Wydarzenia Marca 1968 roku w pamięci i edukacji historycznej* pod redakcją Anny Gołębiowskiej i Małgorzaty Świder, pomyślana jako swoista kontynuacja „przedsięwzięć mających na celu upamiętnienie wydarzeń marcowych z 1968 r.”².

Recenzowana publikacja, jak podkreślono we wstępie do niej, stanowi pokłosie trójstronnego projektu naukowo-dydaktycznego o charakterze międzynarodowym, realizowanego w latach 2015–2017 przez trzy ośrodki uniwersyteckie: Uniwersytet Pedagogiczny w Heidelbergu, Uniwersytet Palackiego w Ołomuńcu i Uniwersytet Opolski, przy wsparciu Niemieckiej Centrali Wymiany Akademickiej (Deutscher Akademischer Austauschdienst – DAAD). Projekt nosił tytuł „1968 – Schaltjahr zur Erinnerung. Ein trinationaler Projekt zur Internationalisierung der Lehrerbildung” („Pamięć o 1968 roku. Trójnarodowy projekt dla umiędzynarodowienia kształcenia nauczycieli”), a jego efektem, oprócz recenzowanej tu publikacji oraz organizowanych cyklicznie międzynarodowych konferencji naukowych, stała się również polsko-niemiecko-czeska praca zbiorowa pod redakcją Bettiny Alavi i Małgorzaty Świder, wydana w 2018 r. w Heidelbergu. W jej skład weszły, w nieco innej formie, również teksty zawarte w tu omawianym tutaj zbiorze³.

Grono autorskie recenzowanej publikacji obejmuje historyków z Uniwersytetu Opolskiego, a także studentów i doktorantów Instytutu Historii UO. We wstępie do książki podkreślono, że jej młodzi współautorzy „chcieli przyczynić się nie tylko do upamiętnienia wydarzeń Marca '68, ale również stworzyć konkretny materiał pomocniczy dla obecnych i przyszłych nauczycieli historii”.

Zakres tematyczny recenzowanej publikacji jest faktycznie szerszy, niż wynikałoby z jej tytułu. Obejmuje bowiem także rewoltę studencką na Zachodzie, rozgrywającą się również w 1968 r., a jeden z tekstów dotyczy reakcji na zbrojną interwencję państw Układu Warszawskiego w Czechosłowacji w tym roku.

Rewolta studencka na Zachodzie jest tematem artykułu napisanego przez Małgorzatę Świder. Autorka szeroko prezentuje społeczne i kulturalne podłoże rewolty, mającej charakter konfliktu międzypokoleniowego. Wskazuje także na zróżnicowaną specyfikę społecznego oblicza rewolty w poszczególnych krajach. Podkreśla na przykład, że we Włoszech, odmiennie niż w innych krajach, zbuntowani studenci uzyskali silne wsparcie ze strony środowisk robotniczych. Oceniając historyczne znaczenie rewolty, tak pisze o jej długofalowych konsekwencjach społecznych:

1 *Marzec '68 z czterdziestoletniej perspektywy*, red. D. Kisielewicz, M. Świder, Opole 2009.

2 A. Gołębiowska, M. Świder, *Wstęp*, [w:] *Wydarzenia Marca 1968 roku w pamięci i edukacji historycznej*, red. A. Gołębiowska, M. Świder, Opole 2017, s. 10.

3 *1968 an der Universität Opole, der Universität Olomouc und an der Pädagogischen Hochschule Heidelberg. Ein trinationaler Blick in „provinzieller” Perspektive*, red. B. Alavi, M. Świder, Heidelberg 2018.

„Wolność jednostki i indywidualizm wzięły górę nad kolektywizmem, zrodziły się nowe ruchy społeczne: pacyfizm, ruch ekologiczny, feminizm; do ustawodawstwa wprowadzono równość kobiet i mężczyzn, zaakceptowano niezależność dzieci, podkreślono ideę praw człowieka i demokracji. Domagano się ochrony środowiska i płatnych urlopów. Przed rokiem 1968 noszenie przez kobiety spodni w pracy było nie do pomyślenia, a rozwód za porozumieniem stron nie istniał⁴.”

Reakcji na wydarzenia w Czechosłowacji dotyczy artykuł napisany przez Damiana Brzoskę⁵. Jego tematem jest indywidualny akt protestu przeciwko interwencji zbrojnej w tym kraju, dokonany w formie samospalenia przez Ryszarda Siwca. Wspomniano też o innych tego rodzaju wystąpieniach, zarówno w Polsce, jak i w Czechosłowacji, ze szczególnym uwzględnieniem samospalenia Jana Palacha. Autor artykułu wskazuje na szerszy kontekst kulturowy i polityczny owego aktu, pisząc o nagłośnionych przez ówczesne media informacyjne i szeroko wykorzystywanych w walce propagandowej analogicznych aktach protestu ze strony południowowietnamskich buddystów, sprzeciwiających się przejawom dyskryminacji religijnej. Jednak ofiara takich osób jak Ryszard Siwiec czy Jan Palach, żyjących w państwach bloku komunistycznego nie była w stanie odegrać podobnej roli propagandowej z uwagi na przemilczenie ich czynów przez miejscowe media informacyjne. Ich samopoświęcenie nie miało poważniejszych konsekwencji politycznych, co – można by powiedzieć – czyni z nich postaci podwójnie tragiczne.

Pozostałe teksty w recenzowanym tomie dotyczą wydarzeń Marca '68 w Polsce, przede wszystkim tych, które rozegrały się w opolskim ośrodku akademickim. Teksty te można podzielić na dwie grupy. Pierwszą tworzą trzy artykuły o charakterze historycznym autorstwa Martyny Mandery, Mariusza Patelskiego i Marzeny Leżak. Do drugiej grupy należy zaś siedem tekstów, autorstwa Anny Gołębiowskiej, Katarzyny Kaczmarek, Małgorzaty Jonek, Piotra Zawadzkiego, Anny Płaczek i Bartosza Pawlaka, których przedmiotem jest odzwierciedlenie Marca '68 w świadomości społecznej, mediach informacyjnych oraz obecność tej tematyki w działalności edukacyjnej.

Martina Mander pisze nie tylko o postawach młodzieży polskiej u progu Marca '68, ale także ogólniej o przemianach w sferze kulturalnej i obyczajowej, jakie dokonywały się w społeczeństwie polskim w latach 60. XX w., o ówczesnej modzie, fascynacji muzyką zachodnią, kabaretach itp. Końcowa część artykułu dotyczy już wydarzeń z 1968 r.: reakcji na zdjęcie ze sceny *Dziadów* w reżyserii Kazimierza Dejmka oraz marcowych protestów studenckich⁶.

Tekst Mariusza Patelskiego dotyczy „wydarzeń marcowych” w opolskim środowisku akademickim. Opisano tam przebieg studenckiej akcji protestacyjnej w okresie od 14 do 19 marca 1968 r. i związane z tym działania represyjne aparatu władzy. Niejako na zasadzie „drugiej strony medalu” przytoczono też przykłady przyspieszonej kariery

4 M. Świder, *Rok 1968 jako zjawisko międzynarodowe*, [w:] *Wydarzenia Marca 1968...*, s. 15–23.

5 D. Brzoska, *Samospalenie Ryszarda Siwca jako przejaw protestu*, [w:] *Wydarzenia Marca 1968...*, s. 61–67.

6 M. Mander, *Młodzież polska w przededniu wydarzeń marcowych*, [w:] *Wydarzenia Marca 1968...*, s. 25–34.

osób, które w marcu 1968 r. wyróżniły się w przywracaniu „porządku” w miejscowym środowisku akademickim. Kończącą część artykułu poświęcono konsekwencjom Marca '68 dla polskich uczelni wyższych, a w szczególności Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu⁷.

Ówczesne wydarzenia zostały przedstawione rzetelnie i wyczerpująco, poza paroma drobnymi wyjątkami. Z uwagi na to warto dodać kilka informacji tytułem poprawek i uzupełnienia.

Korekty wymagałyby w szczególności informacje na temat tego, co wydarzyło się pomiędzy nocą z 15 na 16 marca 1968 r., gdy po zakończonym posiedzeniu Podstawowej Organizacji Partyjnej PZPR studenci opolskiej WSP spotkali się z rektorem Maurycem Hornem, a poniedziałkiem 18 marca, gdy rozpoczął się studencki strajk okupacyjny. Autor artykułu pisze, że studenci proklamowali 48-godzinny strajk okupacyjny już podczas spotkania z rektorem w nocy z 15 na 16 marca⁸. W rzeczywistości decyzja o przeprowadzeniu akcji strajkowej zapadła dopiero w niedzielę 17 marca, gdy do Opolu dotarły informacje o dramatycznych wydarzeniach w Krakowie, gdzie 13 marca formacje MO wtargnęły na teren Uniwersytetu Jagiellońskiego, łamiąc w brutalny sposób autonomię tej uczelni⁹. Na terenie WSP – w gmachu uczelni i w domu studenckim – pojawiły się wówczas afisze i ulotki informujące o wypadkach krakowskich oraz nawołujące do udziału w 48-godzinnym strajku studenckim na znak protestu przeciwko brutalnym działaniom MO. Materiały te sporządzali studenci WSP, opierając się na informacjach zawartych w „bibule” dostarczonej z Krakowa. Rektor Horn bezskutecznie apelował o powstrzymanie się od dalszej akcji protestacyjnej, zwłaszcza o niepodejmowanie strajku, a przynajmniej wstrzymanie się z akcją strajkową do czasu pełnego wyjaśnienia sprawy¹⁰. Apele rektora okazały się jednak nieskuteczne. Po spotkaniu z nim studenci zdecydowali się na rozpoczęcie strajku 18 marca 1968 r. o godzinie 8.00¹¹.

Wymieniany w artykule Marian Treszer¹² nazywał się w rzeczywistości „Treszel”. Zenon Kawecki nie był I sekretarzem Komitetu Miasta i Powiatu PZPR w Opolu¹³, lecz sekretarzem ds. propagandy KMIP¹⁴.

7 M. Patelski, *Studenci i władza. Wydarzenia marcowe 1968 roku w środowisku akademickim Opolu*, [w:] *Wydarzenia Marca 1968...*, s. 35–48.

8 *Ibidem*, s. 40.

9 Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Oddział we Wrocławiu (dalej: AIPN Wr), sygn. 012/2811, t. 3, Doniesienie [TWC ps. „Ryszard”] nr 67, 9 IV 1968 r., k. 10.

10 AIPN Wr, sygn. 065/146, Pismo Maurycego Horna do Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej PZPR w Opolu, 8 VII 1968 r., b.p.

11 AIPN Wr, 011/461, Protokół przesłuchania świadka, 23 III 1968 r., k. 64; *ibidem*, Protokół przesłuchania podejrzanego, 10 IV 1968 r., k. 84.

12 M. Patelski, *op. cit.*, s. 39, 45.

13 *Ibidem*, s. 44.

14 Archiwum Państwowe w Opolu [dalej: APO], akta Komitetu Wojewódzkiego [dalej: KW] PZPR w Opolu, sygn. 5723, Ankieta personalna, 23 IX 1968 r.; *ibidem*, Życiorys, 23 IX 1968 r.; *ibidem*, Ankieta personalna, 29 XII 1969 r.; *ibidem*, Życiorys, 29 XII 1969 r., bp.; Biuletyn Informacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (dalej: BIP IPN), <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/66395> (dostęp: 17 VI 2018 r.).

Zenon Kawecki, Stanisław Pogan i Augustyn Wajda nie byli jedynymi postaciami, których kariera znacząco przyspieszyła w związku z Marcem '68¹⁵. Na uwagę zasługuje w szczególności przypadek Włodzimierza Kosińskiego, ówczesnego przewodniczącego Zarządu Wojewódzkiego Związku Młodzieży Socjalistycznej w Opolu (wspomnianego z tej racji w tekście artykułu). Z początkiem października 1968 r. awansował na stanowisko zastępcy kierownika Wydziału Propagandy Komitetu Wojewódzkiego PZPR. W pierwszych dniach marca 1971 r. objął wyjątkowo ważne i prestiżowe stanowisko redaktora naczelnego „Trybuny Opolskiej”, organu prasowego KW PZPR w Opolu. Na stanowisku tym pozostał już do końca PRL¹⁶. To szczególnie wymowny przykład odmłodzenia kadr aparatu władzy, jakie nastąpiło przy okazji „wydarzeń marcowych” i późniejszych rozliczeń politycznych.

Marzena Leżak opisała późniejsze losy niektórych uczestników studenckich protestów z marca 1968 r. W swoim artykule uwzględniła ona szereg postaci ze środowiska warszawskiego (na ogół znanych z racji swojej działalności opozycyjnej), wybrane postacie ze środowiska opolskiego, a także jedną osobę ze środowiska gdańskiego. Autorka artykułu konstatuje, że część uczestników Marca '68 w następstwie doznanych represji stroniła później od polityki, „skupiając swoją uwagę na rodzinie i pracy”, ale dla innych osób „Marzec '68 stał się punktem zapalnym do dalszych działań na scenie politycznej”. Wiele osób z tej ostatniej grupy angażowało się w późniejszą działalność opozycyjną, a także w budowę nowych instytucji publicznych po upadku systemu komunistycznego¹⁷.

Także ten artykuł warto uzupełnić o kilka szczegółów. Tak np. Krzysztof Borkowski z całą pewnością ucierpiał z racji swojego zaangażowania w wydarzenia z marca 1968 r. Grubym nieporozumieniem byłoby jednak zaliczanie go do osób, które przeżyły swoje życie w następstwie tych wydarzeń¹⁸. Faktem jest, że uniemożliwiono mu wykonywanie pracy w wyuczonym zawodzie nauczycielskim. W latach 1980–1981 wyróżnił się on jednak jako czołowy działacz „Solidarności” w branży cementowo-wapienniczej. Został przewodniczącym Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” przy Zakładach Cementowo-Wapienniczych „Górażdze” w Choruli, a także przewodniczącym Prezydium Sekcji Ogólnopolskiej Przemysłu Cementowego, Wapienniczego i Gipsowego NSZZ „Solidarność”. Od 1978 r. działał ponownie w PZPR (po wydaleniu z partii w 1968 r.). W latach 1982–1989 był także działaczem Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego, utworzonego w okresie stanu wojennego. Był członkiem Prezydium Rady Wojewódzkiej PRON w Opolu i jej rzecznikiem prasowym¹⁹.

15 M. Patelski, *op. cit.*, s. 46.

16 APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 5875, Karty ewidencyjne pracownika aparatu partyjnego [Włodzimierza Kosińskiego]; *ibidem*, Świadczenie pracy [Włodzimierza Kosińskiego], 11 IV 1990 r.; *ibidem*, Karta osobowa [Włodzimierza Kosińskiego], 30 III 1990 r., b.p.

17 M. Leżak, *Losy uczestników wydarzeń Marca 1968*, [w:] *Wydarzenia Marca 1968...*, s. 49–59.

18 *Ibidem*, s. 55.

19 Z. Bereszyński, *Krzysztof Borkowski*, http://www.encysol.pl/wiki/Krzysztof_Borkowski (dostęp: 17 VI 2018 r.).

Anna Gołębiowska pisze o tym, jak wybrane tygodniki opiniotwórcze w Polsce upamiętniły 40. rocznicę Marca '68. W tekście artykułu uwzględniono publikacje zamieszczone w trzech tygodnikach o różnej orientacji ideowej: lewicowej „Polityce”, liberalnym „Newsweeku” i katolickim „Tygodniku Powszechnym”. Autorka szczegółowo omawia treść zamieszczonych tam publikacji rocznicowych, obszernie cytując ich fragmenty. Dzięki temu jej artykuł może stanowić zarówno wartościową pomoc bibliograficzną, jak i godne uwagi źródło informacji historycznych, zwłaszcza dla studentów i nauczycieli²⁰.

Katarzyna Kaczmarek przeanalizowała treść programów nauczania i podręczników do nauczania historii z lat 1970–1999 pod kątem tego, czy – a jeśli tak, to w jakim stopniu – znajdowały w nich swoje odzwierciedlenie wydarzenia z marca 1968 r. W konkluzji pisze, że tematyka „marcowa” pojawiła się w treściach nauczania w drugiej połowie lat 80. XX w., ale jeszcze z ograniczeniami wynikającymi z funkcjonowania cenzury. Należałoby dodać, że istotne znaczenie miały także, a nawet przede wszystkim, ograniczenia związane z polityczną kuratelą PZPR nad systemem oświatowym. „Dopiero w latach 90. nauczyciel mógł nauczać według własnego pomysłu, wykorzystując wszelkie środki oraz pomoce dydaktyczne”²¹.

Małgorzata Jonek dokonała analogicznej analizy w odniesieniu do treści polskiego systemu edukacyjnego po 1999 r., tj. po wprowadzeniu trójstopniowego systemu oświatowego, obejmującego sześciolletnią szkołę podstawową, trzyletnie gimnazjum oraz szkoły ponadgimnazjalne (tworzone od 2002 r.). Z treści artykułu wynika, że w podstawach programowych z lat 1999 i 2008 przewidziano jedynie bardzo ograniczone możliwości omawiania tematyki dotyczącej Marca '68 i to tylko w ramach ogólniej sformułowanych tematów, dotyczących historii politycznej Polski po II wojnie światowej²².

Piotr Zawadzki przeanalizował pod tym samym kątem treść szkolnych podręczników do nauczania historii z lat 1999–2015²³. Z poczynionych przez niego ustaleń wynika, że niektóre podręczniki „praktycznie pomijają ten wątek historyczny lub przedstawiają go w formie bardzo skróconej”²⁴. Autor artykułu wymienia jednak również podręczniki stanowiące jego zdaniem „bogate źródło wiedzy odnośnie do wydarzeń marcowych 1968 r.”. Chodzi o podręczniki autorstwa Andrzeja Garlickiego, Anny Radziwiłł i Wojciecha Roszkowskiego, z tym zastrzeżeniem, że w przypadku podręcznika Garlickiego pewnym mankamentem „może być niedostateczna ilość materiału ikonograficznego”²⁵.

20 A. Gołębiowska, *Czterdziesta rocznica Marca 1968 roku na łamach wybranych opiniotwórczych tygodników w Polsce*, [w:] *Wydarzenia Marca 1968...*, s. 69–76.

21 K. Kaczmarek, *Wydarzenia Marca 1968 roku w szkolnych programach oraz podręcznikach do nauczania historii z lat 1970–1999*, [w:] *Wydarzenia Marca 1968...*, s. 77–86.

22 M. Jonek, *Miejsce treści dotyczących Marca 1968 roku w polskim systemie edukacyjnym po 1999 roku*, [w:] *Wydarzenia Marca 1968...*, s. 87–93.

23 P. Zawadzki, *Polski Marzec 1968 roku na kartach wybranych szkolnych podręczników historii w latach 1999–2015*, [w:] *Wydarzenia Marca 1968...*, s. 95–104.

24 *Ibidem*, s. 96.

25 *Ibidem*, s. 102.

W końcowej części artykułu zasugerowano, że na zajęciach lekcyjnych „można przybliżyć także wątek regionalny, w tym przypadku obraz Marca 1968 roku w Opolu, z wykorzystaniem np. opowieści bezpośrednich świadków historii”²⁶. W związku z tym należy zaznaczyć, że nauczyciel historii ma do dyspozycji także szereg wydanych już publikacji na temat Marca '68 w województwie opolskim, włącznie z publikacją tutaj recenzowaną. Warto posiłkować się również tymi źródłami informacji, zwłaszcza że wspomnienia bezpośrednich uczestników czy świadków wydarzeń historycznych bywają nierzadko bardzo subiektywne (czy wręcz dezinformujące) w swoich treściach, a relacje na temat faktów bywają pomieszane z różnymi spekulacjami i domysłami na ten temat.

Anna Płaczek poddała analizie w tym samym zakresie tematycznym treść aktualnie wykorzystywanych „wybranych materiałów edukacyjnych, z którymi pracowali: dzieci, młodzież oraz nauczyciele w ramach szkolnej edukacji historycznej, ze szczególnym uwzględnieniem zeszytów ćwiczeń. Analizie poddane zostały również zeszyty ćwiczeń do gimnazjum wydane przed reformą z 2012 r., ponieważ wtedy gimnazjaliści uczyli się tych treści”. Pod pojęciem materiałów edukacyjnych rozumiano „wszystkie te pomoce naukowe, którymi posługują się nauczyciel i uczniowie podczas lekcji. [...] m.in. podręczniki, które są podstawą w edukacji, zeszyty ćwiczeń, mapy, karty pracy, gry edukacyjne, scenariusze lekcji, prezentacje, filmy dokumentalne, utwory muzyczne *etc.*” Z ustaleń poczynionych przez autorkę artykułu wynika, że wydarzenia z marca 1968 r. są „omawiane przez uczniów i mają one swoje miejsce w materiałach edukacyjnych im najbliższych, czyli w zeszytach ćwiczeń”. Nie w każdym zeszycie ćwiczeń można jednak „znaleźć zadanie dotyczące wyłącznie wydarzeń marcowych [...] często są one zestawione z innymi wydarzeniami w historii kraju. Najczęściej temat ten wykorzystywany jest w ćwiczeniach z tabelkami do uzupełnienia, pracą z tekstem źródłowym czy interpretacją obrazu”. W ocenie autorki artykułu podejście takie pozwala na utrwalenie wiedzy o przyczynach i skutkach omawianych kryzysów politycznych. To, jak wiele zadań dotyczących wydarzeń z 1968 r. wykonają uczniowie, zależy w dużej mierze „od interpretacji tego tematu przez nauczyciela”²⁷.

Artykuł kończy się godnymi uwagi propozycjami o charakterze dydaktycznym: „Bardzo dobrym i rozwijającym zadaniem mogłoby być poproszenie uczniów o przygotowanie inscenizacji, która opowiadałaby o kryzysie 1968 r. Młodzież bardzo chętnie angażuje się w tego typu zadania, ponieważ dają jej możliwość wykazania się. Nauczyciele mogą dobrowolnie [dowolnie? – Z.B.] dobrać poziom trudności oraz rodzaj zadań. Bardzo dużo możliwości daje karta pracy – najlepiej, by została stworzona samodzielnie przez nauczyciela. Można również przeprowadzić lekcję z wykorzystaniem filmów edukacyjnych”²⁸.

26 *Ibidem*, s. 102.

27 A. Płaczek, *Wydarzenia marcowe 1968 roku w wybranych materiałach edukacyjnych do nauczania historii*, [w:] *Wydarzenia Marca 1968...*, s. 105–111.

28 *Ibidem*, s. 110.

Justyna Szenawa opracowała scenariusz zajęć w formie gry miejskiej „Patriota – 1968”, poświęconej wydarzeniom z marca 1968 r. Zajęcia według tego scenariusza miałyby być realizowane zasadniczo w ramach przedmiotu historia i społeczeństwo – dziedzictwo epok dla młodzieży szkół ponadgimnazjalnych. Ten sam temat zajęć mógłby być wykorzystany jednak „na wszystkich szczeblach edukacyjnych, zarówno w szkole podstawowej, jak i ponadpodstawowej oraz ponadgimnazjalnej”. Należałoby jedynie „zmodyfikować treść zadań, bazując na podstawie programowej i skupiając uwagę na aspektach ważnych dla uczniów”. Zajęcia miałyby „na celu przekazanie wiedzy merytorycznej związanej z wydarzeniami 1968 r. w Polsce, a także na arenie międzynarodowej”, przy czym historia miałyby być zaprezentowana „przez pryzmat różnych aspektów życia społeczeństwa, przemian, jakie w nim zachodzą, oraz wpływu kultury, nauki, władz”. Wybrany rok 1968 miałyby być „przedstawiony w całej otoczce wydarzeń, a nie wyłącznie jako jeden fakt historyczny”. Gra miałyby być przeprowadzana na terenie Opola. Jej uczestnicy, podzieleni na trzyosobowe zespoły, mieliby pokonywać wyznaczoną trasę, wykonując punktowane zadania przy kolejnych stacjach. Zwycięskiemu zespołowi przysługiwałaby nagroda główna, a pozostałym uczestnikom – nagrody pocieszenia. Proponowane jest również wręczanie dyplomów uczestnictwa oraz przyznawanie wynagrodzenia „za wkład i pracę w formie oceny cząstkowej”. Scenariusz zaopatrzone w materiały pomocnicze do zajęć w postaci trzynastu załączników, obejmujących instrukcję gry dla zawodników, regulamin, kartę drużyny, przykładowe teksty informacji podawanych uczniom przez nauczyciela oraz treść poszczególnych zadań²⁹.

Omówiony tu skrótowo scenariusz gry warto byłoby nieco skorygować. Dziwi fakt, że trasa gry planowanej na terenie Opola, obejmująca takie punkty, jak Teatr im. Jana Kochanowskiego, pomnik Adama Mickiewicza i Biblioteka Miejska, nie uwzględnia lokalnych realiów historycznych, związanych z wydarzeniami z marca 1968 r. Bezwzględnie należałoby poszerzyć ją o takie obiekty, jak historyczny hol domu studenckiego „Mrowisko” oraz dawna aula WSP (obecnie znacznie przebudowana i podzielona na mniejsze sale wykładowe) – miejsca będące widownią studenckiej akcji protestacyjnej z marca 1968 r. Dobrze byłoby też zmodyfikować wykreślaną proponowaną w Załączniku nr 13 do scenariusza gry. Zamiast nazwiska „Chruszczow”, nie mającego żadnych odniesień do wydarzeń z 1968 r., można by wprowadzić np. nazwisko „Moczar”. Warto byłoby zastanowić się również nad zmianą nazwy gry. Nadużywanie określeń „patriota”, „patriotyzm” itp. grozi dewaluacją tych pojęć. Nawet najlepszy wynik w takiej czy innej grze to zdecydowanie za mało, by można było uważać się za wzór patrioty. Uwagi te adresuję w szczególności do nauczycieli chcących skorzystać z proponowanego scenariusza.

Bartosz Pawlak sprawdził, w formie sondażu diagnostycznego, stan wiedzy studentów Uniwersytetu Opolskiego na temat wydarzeń z marca 1968 r. Badaniami, przeprowadzonymi wiosną 2016 r. objęto studentów uczęszczających na kursy ogólnouczeniowe, a reprezentujących różne kierunki i lata studiów. W sondażu świadomie pominięto

29 J. Szenawa, *Gra miejska: Marzec 1968. Scenariusz zajęć*, [w:] *Wydarzenia Marca 1968...*, s. 113-124.

„studentów historii, ponieważ ich wiedza wynikająca ze studiowanego kierunku mogłaby znacząco wpłynąć na wyniki badania”. Z przeprowadzonych badań wynika, że „Marzec 1968 r. nie jest wydarzeniem, które zajmowałoby jakieś szczególne miejsce w świadomości historycznej studentów Uniwersytetu Opolskiego. Bardzo duża liczba ankiet, które nie zawierały żadnych konkretnych odpowiedzi, świadczy o braku wiedzy. Oznacza to, iż studentom trudno się do tych wydarzeń w jakiś sposób ustosunkować”. Autor tych ustaleń tłumaczy uzyskane wyniki w następujący sposób: „Trudno mieć za złe studentom ich stan wiedzy, jeśli w szkole średniej nauczyciel nie dysponował odpowiednią ilością czasu na omówienie tematu, a w telewizji, radiu i prasie zagadnienie często było spychane na margines. [...] Na to wszystko nakłada się jeszcze zmienna polityka historyczna, uzależniona od tego, kto aktualnie sprawuje władzę”³⁰.

Recenzowana publikacja, mimo zasygnalizowanych mankamentów, jest pozycją wartościową i może odegrać pozytywną rolę jako źródło informacji oraz inspiracji w różnego rodzaju przedsięwzięciach o charakterze edukacyjnym. Można żywić nadzieję, że m.in. dzięki niej poprawi się również stan wiedzy kolejnych roczników młodzieży studenckiej na temat tego, co kilkadziesiąt lat temu stało udziałem ich poprzedników. Oby pomocna w tej dziedzinie okazała się również treść tej recenzji.

30 B. Pawlak, *(Nie)świadomość historyczna opolskich studentów w kontekście Marca 1968 roku*, [w:] *Wydarzenia Marca 1968...*, s. 125–133.